

تکامل و تنزل معنوی از نگاه قرآن و روایات

نگارندگان:

زهره عنایتی خرزوقی

وجیهه صیرفی نژاد

احترام سادات موسوی زاده

مریم هاشمی

فاطمه ترابی

عنوان و نام پدیدآور: تکامل و تنزل معنوی از نگاه قرآن و روایات / نگارندگان
زهره عنایتی خرزوقی... (و دیگران).

مشخصات نشر: قم: انتشارات خویی، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۱۷۱ ص:، نمودار: ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۸۸۹-۰۰۰۰

وضعیت فهرست نویسی: فہپا

یادداشت: نگارندگان: زهره عنایتی خرزوقی، وجیہہ صیرفی نژاد،

احترام سادات موسوی زاده، مریم ہاشمی، فاطمہ ترابی.

یادداشت: کتابنامہ: ص. [۱۶۷] - ۱۷۱؛ همچنین بہ صورت زیرنویس.

موضوع: رستگاری (اسلام)

موضوع: Salvation -- Islam

موضوع: خسران

موضوع: Loss (Theology)*

شناسہ افزودہ: عنایتی خرزوقی، زهرہ، ۱۳۵۴-

ردہ بندی کنگرہ: BP۲۲۵/۲

ردہ بندی دیویی: ۲۹۷/۴۶۴

شمارہ کتابخانہ ملی: ۸۴۷۲۷۱۶

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فہپا

عنوان: تکامل و تنزل معنوی از نگاه قرآن و روایات

نویسندگان:

زهره عنایتی خرزوقی - وجیہہ صیرفی نژاد - احترام سادات موسوی زاده

مریم ہاشمی - فاطمہ ترابی

ناشر: انتشارات خویی

صفحہ آرایہ: حسن صدایی نیا

قطع: رقعی، تعداد صفحات: ۱۷۱، نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: تابستان ۱۴۰۰ ش

شمارگان: ۱۰۰ نسخہ

قیمت: ۴۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۸۸۹-۰۰۰۰

تکثیر این کتاب: چاپ دیجیتالی یا نشر الکترونیکی بدون اجازه ناشر، پیگرد قانونی دارد.

فهرست مطالب

درآمد:	۱۹.....
مقدمه:	۲۳.....
فصل اول: کلیات	۲۵.....
۱. کلیات	۲۷.....
۱-۱) تعریف و تبیین موضوع:	۲۷.....
۲-۱) اهمیت و ضرورت پژوهش:	۲۸.....
۳-۱) پیشینه پژوهش:	۲۸.....
۴-۱) قلمرو و دامنه پژوهش:	۲۹.....
۵-۱) روش پژوهش:	۲۹.....
۶-۱) تعریف مفاهیم و اصلاحات کلیدی:	۲۹.....
* معنای لغوی تکامل:	۳۰.....
* تکامل اصطلاحی:	۳۰.....
* معنای لغوی تنزل:	۳۱.....
* معنای اصطلاحی تنزل:	۳۱.....

- * معنای لغوی معنویت: ۳۱
- * معنای اصطلاحی معنویت: ۳۱
۲. مفهوم لغوی و اصطلاحی تکامل و تنزل: ۳۲
- (۱-۲) واژه های تکامل معنوی: ۳۲
- * رشد ۳۲
- * فلاح ۳۳
- * فوز ۳۳
- * نجات ۳۴
- * ظفر ۳۴
- * رضوان ۳۴
- * رفع ۳۵
- * سعد ۳۶
- * سعد ۳۶
- * فضل ۳۶
- (۲-۲) واژه های تنزل معنوی: ۳۷
- * غی ۳۷
- * ضر ۳۸
- * سفه ۳۸
- * خسر ۳۹
- * خاب ۳۹

- *شقی ۳۹
۳. بررسی تکامل و تنزل معنوی در تفاسیر و روایات: ۴۱
- ..... (۱-۳) معنای رشد و غی: ۴۱
- ..... (۲-۳) مصادیق قرآنی: ۴۴
- ..... (۳-۳) مصادیق سفیه در روایات: ۴۵
- ..... (۴-۳) فلاح: ۴۶
- ..... (۵-۳) فضل: ۴۷
- ..... (۶-۳) صعود، رفع ۴۸
- ..... (۷-۳) رضوان: ۵۰
- ..... (۸-۳) فوز: ۵۲
- ..... (۹-۳) مصادیق فوز در آیات: ۵۲
- ..... (۱۰-۳) مصادیق فوز در روایات ۵۵
۴. نظر اندیشمندان اسلامی: ۵۷
- ..... (۱-۴) دیدگاه فلاسفه: ۵۷
- ..... نقد و بررسی: ۵۹
- ..... (۲-۴) نظر عرفا: ۶۰
- ..... امام خمینی رحمه الله: ۶۱
- ..... علامه طباطبائی رحمه الله: ۶۱
- ..... آیت الله جوادی آملی: ۶۱

۶۲..... استاد مصباح یزدی:

۶۳..... استاد شهید مطهری رحمته الله:

۶۳..... جمع بندی:

۶۵..... فصل دوم: مفهوم تکامل و تنزل

۶۷..... ۱. عوامل تکامل معنوی

۶۷..... * علم

۶۹..... * ایمان

۷۱..... * عقل

۷۳..... * عمل صالح

۷۴..... * اخلاص

۷۵..... * اطاعت خدا

۷۶..... * رضای الهی

۷۷..... * جهاد و شهادت

۷۸..... * هجرت

۷۹..... * تقوا

۸۰..... * تهذیب نفس

۸۱..... * پیروی از اهل بیت و دوستی آنها

۸۱..... * معرفت نفس

۸۳..... ۲. موانع تکامل (عوامل سقوط انسان)

۸۳..... ۱-۲ عامل درونی (هوای نفس)

۸۵.....	عامل بیرونی (دنیای نكوهیده)	۲-۲
۸۸.....	عامل بیرونی (شیطان)	۲-۳
۹۰.....	جهل	
۹۰.....	غفلت	
۹۱.....	ظلم	
۹۱.....	گناه	
۹۲.....	كفر	
۹۲.....	ترك جهاد	
۹۲.....	ترك عمل صالح	
۹۳.....	سخنان غیر ضروری	
۹۳.....	پر خوری	
۹۳.....	فراموشی مرگ	
۹۴.....	آرزو های طولانی	
۹۵.....	عدم قابلیت	
۹۵.....	ضعف اراده	
۹۷.....	فصل سوم: عوامل و موانع تكامل و تنزل معنوی	
۱۰۰.....	۱. مراحل تكامل (سیر وسلوك)	
۱۰۰.....	الف) ایمان:	
۱۰۱.....	ب) ثبات:	
۱۰۲.....	ج) نیت:	

درآمد:

در آیات قرآن دو واژه تکامل و تنزل صراحتاً استعمال نشده، واژه‌هایی که از لحاظ معنایی با دو واژه تکامل و تنزل قرابت دارند عبارتند از: رشد، فلاح، فوز، نجاح، ظفر، رفع، رضوان، سعد، سعد و فضل در همه این واژه‌ها به نوعی معنای رستن و کامل شدن نهفته است و واژه‌هایی که در بردارنده معنای تنزل اند عبارتند از: غی، ضر، سفه، خسر، خاب، شقی همه این واژه‌ها جامع معنای هلاکت و کم شدن است. با مراجعه به نظریات اندیشمندان اسلامی خواهیم دید هر کس با توجه به دیدگاه و مسلک علمی خود به این مقوله می‌پردازد ولی در عین حال همه به یک مقصد اشاره دارند. با استناد به آیات قرآن و روایات مواردی همچون علم، ایمان و عمل صالح، اخلاص، اطاعت خدا، رضای الهی، جهاد، هجرت، تقوا... از جمله عوامل تکامل محسوب می‌شوند و مواردی همچون هوای نفس، دنیای نکوئیده، شیطان، جهل، غفلت، ظلم، گناه، کفر، ترک جهاد، ترک عمل

صالح،... از موانع تکامل به شمار می‌آیند. انسان سالک برای شروع راه نیازمند مقدماتی است که با در نظر گرفتن این عوامل و موانع می‌تواند در این مسیر گام بردارد. اما باید متوجه باشد که معنویت عزلت‌گزینی و دوری از اجتماع و ریاضت کشیدن نیست، چنان‌چه رشد و تکامل گاه در پرتوزندگی فردی و گاه زندگی اجتماعی است. همچنین با مرگ راه بر او بسته نمی‌شود.

ولی چنانچه هر آموزش و ترقی پلکانی دارد و مستلزم زحمت و زانو زدن پای در میان استاد است، سیر و سلوک هم نیاز به یک سری مسائل آموختنی و مهم‌تر از آن عملی دارد که سالکان کویش چنین بیان کرده اند: ایمان، ثبات، نیت، صدق، انابه، اخلاص، خلوت، تفکر، خوف، حزن، رجا، صبر، شکر، اراده، شوق، محبت، معرفت، یقین، سکون، توکل، رضا، تسلیم، توحید، اتحاد، وحدت و قناعت. از طرفی افرادی مثل مازلو بررسی کرده اند که نیازهای اساسی انسان در صورتی که ارضا شوند می‌توانند پلکان تکامل مادی آدمی به شمار آیند و او را تا سر منزل خود شکوفایی برسانند این نیازها شامل (فیزیولوژیک، امنیتی، عشق و تعلق، احترام خود شکوفایی) آیاتی به این نیازها و اهمیت ارضا آنها اشاره دارد تا سبقت امعان نظر و توجه قرآن به نیازهای اساسی انسان قبل از این که روان شناسی همچو مازلو به آن پردازد را نشان دهد. اما

این فقط اشاره به بخشی از تکامل مادی انسان است که با دید مادی آنها سازگار است و سخن قرآن چیزی فراتر است. قرآن با مشخص کردن راه، طریقه رسیدن و معلم راه، از افتادن در گرداب معنویت کاذب، سالکان را می‌رهاند.